

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana mgra Artura Rostockiego pt. „Realizacja prawa do sprawiedliwego procesu w obszarze procedur windykacyjnych w świetle Konstytucji RP, ustawodawstwa i orzecznictwa sądowego” (Kielce 2023 r., ss. 294)

1. Wymogi prawne

Pismem Przewodniczącego Rady Naukowej Instytutu Nauk Prawnych Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach dra hab. Andrzeja Adamczyka, prof. UJK z dnia 18 lipca 2023 r. zostałem powiadomiony o powierzeniu mi – w oparciu o uchwałę Rady Naukowej INP z dnia 17.07.2023 r. – sporządzenia recenzji rozprawy doktorskiej Pana mgra Artura Rostockiego pt. „Realizacja prawa do sprawiedliwego procesu w obszarze procedur windykacyjnych w świetle Konstytucji RP, ustawodawstwa i orzecznictwa sądowego” (Kielce 2023 r.).

Podstawę powołania na recenzenta stanowi art. 190 ust. 2 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. (Dz. U. z 2022 r., poz. 574, ze zm.), a wymagania stawiane rozprawom doktorskim określa art. 187 tejże ustawy. Zgodnie z treścią art. 187 ustawy rozprawa doktorska prezentować ma ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie naukowej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej (ust. 1), a przedmiotem rozprawy doktorskiej ma być oryginalne rozwiązanie problemu naukowego (ust. 2). Standardowe zasady sporządzania recenzji obejmują zaś wymóg jasno wyrażonej, jednoznacznej konkluzji (pozytywnej albo negatywnej), uzasadnionej treścią recenzji.

2. Przedmiot recenzji

Przedmiotem niniejszej recenzji jest rozprawa doktorska Pana mgra Artura Rostockiego pt. „Realizacja prawa do sprawiedliwego procesu w obszarze procedur windykacyjnych w świetle Konstytucji RP, ustawodawstwa i orzecznictwa sądowego” (Kielce 2023 r., ss. 294), przygotowana w zakresie nauk społecznych (dyscyplina – nauki prawne) pod opieką naukową Prof. dra hab. Jerzego Jaskierni jako promotora oraz dr Joanny Derlatki jako promotor pomocniczej.

Przedstawiając już w tym miejscu – wstępnie – swoje stanowisko jako oceniającego wspomnianą rozprawę doktorską mogę stwierdzić jednoznacznie, że rozprawa Pana mgra Artura Rostockiego spełnia wymogi przewidziane w art. 187 przywołanej ustawy, jest bowiem oryginalnym rozwiązaniem problemu naukowego oraz wykazuje tak ogólną wiedzę Kandydata w uprawianej dyscyplinie naukowej (tu – nauki prawne w zakresie prawa konstytucyjnego), jak i umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Merytoryczny i formalny wymiar rozprawy z całą pewnością pozwala na jej ocenę jako rzetelnej pracy naukowej. Zasadne jest więc – na tym etapie postępowania – przyjęcie rozprawy i dopuszczenie jej do publicznej obrony, o co wnoszę jako recenzent rozprawy.

3. Temat rozprawy (problem badawczy)

Temat ocenianej rozprawy doktorskiej, rozumiany jako problem badawczy, z całą pewnością zasługuje na aprobatę. Analizowana problematyka ma – co Doktorant trafnie zauważa – istotne znaczenie tak teoretyczne, jak i praktyczne. Chodzi wszak – ujmując w skrócie – o bardzo istotną materię prawa do sądu (prawa do sprawiedliwego procesu) jako fundamentalnego prawa obywatelskiego, będącego najistotniejszą gwarancją innych praw obywatelskich, zakotwiczonego konstytucyjnie, w sposób rozbudowany unormowanego ustawowo, będącego przedmiotem fundamentalnego orzecznictwa.

Jest to temat – w ujęciu generalnym – poniekąd „odwieczny”, ale ewoluujący i wymagający aktualizowanych badań doktrynalnych. Mimo więc relatywnie częstego

podejmowania w literaturze przedmiotu (generalnie i kompleksowo), konieczne są analizy sprofilowane gałęziowo i wypełniające luki w ujęciach oryginalnych, jak w omawianym przypadku – z perspektywy uczestnika postępowania sądowego. Motywacja badań, przedstawiona przez Doktoranta, jest uzasadniona i przekonująca.

Zakreślony przez Doktoranta przedmiot badań jest czytelny. Sam tytuł rozprawy jest jasny i precyzyjny. Mieści się on w pełni w obrębie dyscypliny naukowej „nauki prawne”. Wybór obszaru badań w postaci postępowania windykacyjnego i ram czasowych nie budzi zastrzeżeń.

4. Cel naukowy rozprawy

Jako wyznaczony cel badawczy Doktorant ogólnie wskazuje pogłębienie zagadnienia prawa do sprawiedliwego procesu w ujęciu praktycznym, przez uczestników postępowań (wierzycieli i dłużników), na gruncie obowiązującej ustawy zasadniczej ze szczególnym uwzględnieniem wpływu na jego obecny kształt ustawodawstwa, doktryny i orzecznictwa. Jako pierwszy problem badawczy definiuje Doktorant ukazanie, jak realizowane jest prawo do sprawiedliwego procesu z perspektywy uczestników postępowania, jako drugi problem – przedstawienie jak ewoluował pogląd na postrzeganie prawa do sprawiedliwego procesu z tej samej perspektywy. Wiąże Doktorant takie ujęcie nie tylko z potrzebą wymogów badawczych, ale i swych wieloletnich doświadczeń zawodowych.

Dążenia procesowe uczestników postępowań (dążenie do wygranej, ekonomia temporalna, najtańszy sposób) stały się dla Doktoranta celem badawczym sposobu realizacji prawa do sprawiedliwego procesu w ujęciu praktycznym. Analiza prowadzić ma do wniosków na temat ewolucji poglądów na postrzeganie prawa do sprawiedliwego procesu, przy czym Doktorant dostrzegł konieczność odróżnienia strony silniejszej (wierzycieli) i strony słabszej (dłużników). Ta perspektywa wiedzy Doktoranta do postrzegania sprawiedliwego procesu z uwzględnieniem równości stron procesowych i zachodzących tu zmian.

Dążąc do rozwiązania postawionego celu oraz problemów badawczych Doktorant stawia 3 hipotezy, a w uzupełnieniu do każdej z nich szczegółowsze pytania badawcze. Hipoteza nr 1 zakłada, że prawo do sprawiedliwego procesu w obszarze działalności podmiotów zajmujących się odzyskiwaniem wierzytelności (windykatorów) w zasadzie realizowane jest prawidłowo, choć postrzeganie go ewoluuje, a windykatorzy mają wpływ na tę ewolucję. Do tej hipotezy Doktorant stawia 4 szczegółowe pytania badawcze. Hipoteza nr 2 zakłada, że prawo do sprawiedliwego procesu przed 2011 r. nie było właściwie realizowane z uwagi na faworyzowanie podmiotów silniejszych, a właściwe zmiany zapoczątkowało orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Do tej hipotezy Doktorant sformułował 3 pytania uszczegóławiające. Hipoteza nr 3 zakłada, że aktualne zmiany ustawodawcze zmieniają model procesu sądowego w kierunku bardziej opiekuńczej roli państwa wobec podmiotów słabszych. Do tej hipotezy Doktorant sformułował także 3 pytania uszczegóławiające.

Powyższe oznacza, że cel ogólny rozprawy Doktorant „rozpisał” na cele częściowe, mniejsze zakresowo – co jest ujęciem w pełni aprobowanym w uprawianiu pracy badawczej. Należy przy tym zauważyć, iż Doktorant swe zadania badawcze słusznie rozumie nie jako tylko prosty opis materii w określonym przedmiocie, ale jako analizę w sensie dyskursu merytorycznego, z argumentacją w sensie naukowym. Podejście to odpowiada założeniom pracy badawczej i wymogom przywołanej ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Dodajmy dla jasności, że Doktorant założone cele badawcze w rozprawie zrealizował.

5. Założenia metodologiczne i charakter rozprawy

Wskazanie przez Doktoranta problemu badawczego i jego skonkretyzowanie poprzez sformułowanie celu, hipotez, pytań uzupełniających dało właściwe podstawy dla prowadzonych analiz. Dla prowadzonych przez siebie badań Doktorant wykorzystał szereg metod badawczych. Przede wszystkim chodzi tu o metodę prawnodogmatyczną, w oparciu o którą dokonano analizy przepisów prawnych, a w szczególności Konstytucji RP, kc, kpc, ustawy o komornikach sądowych. Metoda ta była także właściwa dla analizy orzecznictwa sądowego, w szczególności Trybunału Konstytucyjnego i Sądu

Najwyższego. Interpretacja przepisów umożliwiła Doktorantowi ustalenie ogólnych i szczegółowych właściwości badanych instytucji prawnych.

W rozprawie Doktorant wykorzystał także metodę historyczno-prawną, pozwalającą na uwzględnienie w analizach czynnika czasu i zmienności prawa, co było istotne dla założonych celów badawczych. Wreszcie też istotne było wykorzystanie przez Doktoranta w rozprawie metody empirycznej, jako że obraz rzeczywistego stanu rzeczy leżał u podstaw dokonywanych ocen, a nawet i prognoz rozwoju sytuacji procesowej w obszarze windykacyjnym. Ten wymiar w szczególności bliski był doświadczeniu zawodowemu Doktoranta. Doktorant nie korzystał z metody prawno-porównawczej, co należałoby tłumaczyć założeniem, iż rozprawa dotyczy jedynie rozwiązań na gruncie polskim.

Doktorant określił nadto założenia, które określa jako podstawy poznawcze, mające pomóc w rozwiązaniu badanego problemu. U podstaw legło założenie, że procedury windykacyjne są kształtowane i zależne od ustawodawstwa, wytyczając kryteria działania w granicach i na podstawie prawa. Doktorant dostrzegł tu również prywatnoprawną naturę podmiotów działających w obszarze windykacyjnym, z właściwym tu dążeniem do maksymalizacji zysków i minimalizacji kosztów. Jako finalne stwierdzenie przyjął zaś, że wierzyciele korzystają z każdego – prawnie dozwolonego i ekonomicznie uzasadnionego – sposobu na wygranę procesu cywilnego.

Specyfika tematu rozprawy doktorskiej sprawia, że w analizach Doktoranta musiały spleść się dwie gałęzie prawa. Prawo konstytucyjne objęło materię prawa do sądu (sprawiedliwego procesu), ale obszarem, na gruncie którego Doktorant prowadził analizy była procedura cywilna (postępowanie windykacyjne). Prawo konstytucyjne określiło problemy wiodące, prawo cywilno-procesowe dało „grunt” (obszar przedmiotowy w określonych granicach), na którym badane były materie konstytucyjnoprawne.

Przyjęta przez Doktoranta metodologia rozprawy oraz dwupłaszczyznowy charakter rozprawy nie budzą zastrzeżeń. Ujęcia tego rodzaju są właściwe dla nauk prawnych. Kompleksowość ujęcia umożliwiła Doktorantowi wielowymiarowo zbadać analizowaną materię, stosownie do celu i przedmiotu badań.

6. Systematyka rozprawy

Struktura rozprawy obejmuje – w warstwie merytorycznej – Wprowadzenie, cztery rozdziały oraz Wnioski końcowe. Wprowadzenie i Wnioski końcowe nie mają znaczenia li tylko strukturalnego, ale są spójne merytorycznie i powiązane funkcjonalnie. We Wprowadzeniu Doktorant przedstawił uzasadnienie wyboru tematu rozprawy, główne założenia (cel badawczy, problemy podstawowe, hipotezy rozprawy i pytania rozwijające), systematykę rozprawy i metody badawcze. Poziom – poniekąd zwyczajowych – uwag wstępnych rozprawy nie budzi zastrzeżeń. Wnioski końcowe w rozprawie zawierają odniesienie się przez Doktoranta do postawionych hipotez badawczych, odpowiedzi na postawione do nich pytania uszczegółowiające, uzupełnione o właściwe uzasadnienie, a nadto poszerzone o „prognozy” (tu odejście od stylistyki typowej dla opracowania naukowego).

Rozdział I rozprawy – to „Ogólna charakterystyka prawa do sprawiedliwego procesu”. Rozdział II – to „Charakterystyka postępowania windykacyjnego”. Rozdział III rozprawy – to „Realizacja prawa do sprawiedliwego procesu w obszarze procedur windykacyjnych w świetle ustawodawstwa”. Rozdział IV – to „Realizacja prawa do sprawiedliwego procesu w postępowaniu windykacyjnym w świetle orzecznictwa”.

Systematykę rozprawy oceniam jako udaną, przemyślaną, przejrzystą i konsekwentną. Kolejność analizy i prezentowania materii jest uzasadniona merytorycznie i metodologicznie. Doktorant w dwóch (pierwszym i drugim) rozdziałach wprowadza w zagadnienia ogólne, stanowiące niejako tło dla rozdziałów kolejnych (trzeciego i czwartego). Poszczególne rozdziały składają się na harmonijną całość rozprawy, w tym co do ich kolejności i objętości. Kryteria systematyzacyjne, przyjęte przez Doktoranta, są wyraźne i poprawne. Wątki merytoryczne wewnątrz rozdziałów wyodrębnione są czytelnie, w postaci odpowiednich podrozdziałów i – w razie potrzeby – dalszej strukturyzacji wewnętrznej w tzw. systemie dziesiętnym. Ujęcia strukturalne dobrze tłumaczą się merytorycznymi obszarami analizy. Jasny jest cel każdego z rozdziałów (podrozdziałów) z punktu widzenia całości rozprawy. Zastosowane podziały sprzyjają tu systematyzacji meritum materii. Można zauważyć, że poszczególne rozdziały mają swe osobne podsumowania, co jest rozwiązaniem

poprawnym i pożądanym, choć w praktyce – niestety – stosunkowo często przez młodych badaczy pomijanym.

7. Struktura formalna i baza źródłowa rozprawy

Poza wymienionymi wyżej częściami merytorycznymi rozprawa zawiera na początku rozbudowany wykaz skrótów, a na końcu obszerną Bibliografię (obejmującą 23 strony tekstu). Bibliografię stanowią wykazy spożytkowanych w rozprawie aktów normatywnych (38 pozycji), orzecznictwa (151 pozycji), opracowań zwartych (153 pozycje), studiów i artykułów naukowych (84 pozycje), innych opublikowanych dokumentów (8 pozycji), przywołanej netografii (20 pozycji) oraz wykazy tabel, wykresów i grafik (28 pozycji).

Przywołanie powyższych kategorii i liczb ma uzmysłowić, że zakres i dobór bazy źródłowej jest bogaty, wystarczający, ma istotne dla rozprawy znaczenie, a przy tym nie budzi zastrzeżeń, bo nie chodzi tu o źródła w roli jedynie (zbędnych) ozdobników erudycyjnych. Literatura przedmiotu – co zrozumiałe przy wskazanym wcześniej charakterze rozprawy – obejmuje literaturę tak o charakterze ogólnoustrojowym (głównie konstytucyjnoprawnym), jak i o charakterze cywilistycznym (egzekucyjnym). Kilkanaście pozycji literatury przedmiotu jest w językach obcych.

Rozprawa napisana jest w sposób zwarty i syntetyczny. Język rozprawy jest jasny i zrozumiały. Przywołanie źródeł w rozprawie nie budzi zastrzeżeń. Przypisy konstruowane są poprawnie. Wyraźnym potknięciem jest jednak wielokrotne określanie dat po 2000 r. mianem XX w. (a nie XXI – jak być powinno) oraz używanie pojęcia „ilość” zamiast „liczba” (np. spraw, orzeczeń, postępowań). Niedokładnością jest także wskazanie mnie (poz. 128 wykazu opracowań zwartych) jako autora, a nie redaktora książki. Potknięcia te nie wazą jednak istotnie na pozytywnej ocenie strony redakcyjnej rozprawy.

8. Strona merytoryczna rozprawy

Rozdział I – to „Ogólna charakterystyka prawa do sprawiedliwego procesu”, czyli materie wprowadzające. Doktorant omówił istotę zasady sprawiedliwego procesu, jej rozwój historyczny, podstawy normatywne w prawie międzynarodowym i w Konstytucji RP, po czym scharakteryzował prawo do sprawiedliwego procesu na gruncie procesu cywilnego; w tym ostatnim obszarze omówił kontekst ogólniejszy prawa do sądu, następnie zasadę równouprawnienia stron w procesie cywilnym, efektywność postępowania, dostęp do sądu, wieńcząc uwagi materią prawa do korzystania z rzetelnej procedury sądowej i do wykonania orzeczenia. Doktorant przytoczył tu również praktyczne przykłady postrzegania i realizowania zasady.

Rozdział II – to „Charakterystyka postępowania windykacyjnego”, obejmująca rys historyczny, ogólną charakterystykę podmiotów działających w branży windykacyjnej, rozróżnienie windykacji wierzytelności na zlecenie i wierzytelności własnych, następnie windykacji na etapie postępowania polubownego (tu – narzędzia polubowne), kolejno windykację na etapie postępowania sądowego (postępowania nakazowe, upominawcze, klauzulowe, elektroniczne postępowanie upominawcze), wreszcie też windykację na etapie postępowania egzekucyjnego, wieńcząc analizy materią etyki w branży windykacyjnej.

Doktorant słusznie zwraca uwagę, że kluczowe dla odpowiedzi na postawione w rozprawie hipotezy i pytania badawcze mają rozważania podjęte w rozdziale III i IV.

Rozdział III – to „Realizacja prawa do sprawiedliwego procesu w obszarze procedur windykacyjnych w świetle ustawodawstwa”. Doktorant uczynił tu przedmiotem analizy materię w ujęciu chronologicznym – ustawodawstwo przed 1989 r. (procedura cywilna i prawo wekslowe), ustawodawstwo i procedura cywilna w latach 1989-2011 (tu – zmiany po transformacji ustrojowej, przywileje bankowe związane z możliwością wystawiania tytułów wykonawczych oraz przywileje bankowe w postępowaniu nakazowym i egzekucyjnym), ustawodawstwo oraz procedura cywilna od 2011 r. (tu – zwłaszcza punkt zwrotny w postrzeganiu pozycji stron w postępowaniu cywilnym, nowelizacje przepisów wielokierunkowe: EPU, prawa spadkowego, przedawnienia, antywindykacyjna, prawa wekslowego, kosztów postępowania).

Szczególną uwagę Doktorant zwrócił też na analizę reakcji wierzycieli na pojawiającą się zmianę (relacje dłużnik – wierzyciel).

Rozdział IV – to „Realizacja prawa do sprawiedliwego procesu w postępowaniu windykacyjnym w świetle orzecznictwa”. W tym zakresie Doktorant omówił kolejno orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego (wyroki dotyczące nadania wyciągom z ksiąg banku mocy prawnej dokumentu urzędowego oraz dotyczące konstytucyjności bankowego tytułu egzekucyjnego), orzecznictwo Sądu Najwyższego (zagadnienia dotyczące początku biegu terminu przedawnienia, dotyczące możliwości przesunięcia biegu terminu przedawnienia, dotyczące analizy ogólnej biegu przedawnienia), wieńcząc analizę materiały orzecznictwa sądów powszechnych (tu zwłaszcza z wykorzystaniem ujęć statystycznych). Ukazał tu Doktorant wpływ organów orzekających na realizację prawa do sprawiedliwego procesu oraz jego ewolucję, zwłaszcza w ujęciu praktycznym.

9. Uwagi dodatkowe o rozprawie

Ogólna ocena rozprawy pozwala na podkreślenie merytorycznych walorów i naukowej rzetelności pracy. Doktorant trafnie uchwycił istotne wątki analizowanej materii. Umiejętnie ujął je w harmonijną całość. Wywody Doktoranta są wyważone, uwagi poparte argumentami. Wnioski są przekonujące. Doktorant interesująco uwypuklił problem konstytucyjny na tle procesu cywilnego. Wyrażną wartością rozprawy są także uwypuklone aspekty praktyczne analizowanej materii.

Poziom merytoryczny rozprawy nie zmusza mnie do kwestionowania jej istotnych ustaleń, co nie znaczy, że nie można poczynić uwag, które jeszcze zwiększałyby walory merytoryczne pracy, niezależnie od widocznej fachowości Doktoranta. Doktorant w sposób oczywisty skoncentrował swe analizy o wymiarze konstytucyjnym na prawie do sprawiedliwego procesu (szerzej – prawie do sądu), w analizach swych eksponując istotny aspekt równości (nierówności) relacji między stroną „silniejszą” (wierzycielem) a stroną „słabszą” (dłużnikiem). Aspekt ten w ujęciu tradycyjnym jest analizowany w klasycznej literaturze przedmiotu, zwłaszcza sądowo-

procesowej i słusznie czyni to także Doktorant. Nowsza doktryna prawa konstytucyjnego rozwija już jednak koncepcję tzw. „Drittwirkung”, czyli „horyzontalnego” działania konstytucyjnych praw podstawowych w relacjach między podmiotami prywatnymi, w założeniu równorzędnymi (poszerzając obowiązywanie tych praw poza „hierarchiczną” relacją między państwem a obywatelem). Ten aspekt „nowej doktryny” Doktorant w swych rozważaniach pomija, choć doskonale nadawał się on do oświetlenia analizowanej materii. Jest to więc okazja do postawienia Doktorantowi pytania.

10. Pytanie do Doktoranta

Jak ocenia Doktorant koncepcję „horyzontalnego” działania konstytucyjnych praw podstawowych i jakie z tych praw mogłyby być przydatne dla analizy materii rozprawy o sprawiedliwym procesie?

11. Konkluzja recenzji

W nawiązaniu do sygnalizowanego na wstępie stanowiska stwierdzam, że rozprawa doktorska Pana mgra Artura Rostockiego pt. „Realizacja prawa do sprawiedliwego procesu w obszarze procedur windykacyjnych w świetle Konstytucji RP, ustawodawstwa i orzecznictwa sądowego” odpowiada wymogom stawianym przez art. 187 ust. 1-2 z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Może być przyjęta i dopuszczona do publicznej obrony.

Andrzej Szmyt